

Julian Kalinowski, Mirosław Struś

Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu

ZNACZENIE PUBLICZNEGO DORADZTWA ROLNICZEGO W ROZWOJU LOKALNYM

THE IMPORTANCE OF PUBLIC AGRICULTURAL ADVISORY SERVICES IN LOCAL DEVELOPMENT

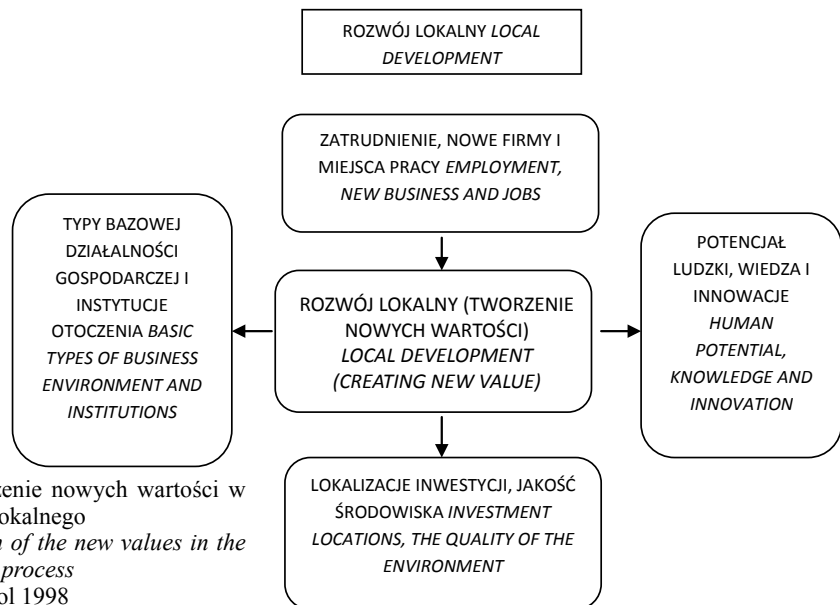
Słowa kluczowe: doradztwo rolnicze, rozwój lokalny

Key words: agricultural advisory services, local development

Abstrakt. Celem badań było określenie znaczenia publicznego doradztwa rolniczego w rozwoju lokalnym. Źródłem materiału badawczego były sprawozdania z działalności DODR we Wrocławiu oraz wyniki wywiadu z rolnikami dotyczące oceny działalności doradców rolniczych. Badania wykazały, że doradztwo rolnicze jest aktywatorem działań na rzecz rozwoju lokalnego. Do działań tych można zaliczyć następujące zadania doradcze: rozwój przedsiębiorczości i innowacyjności mieszkańców obszarów wiejskich, powiększanie zasobów kapitału ludzkiego i społecznego, polepszanie stanu środowiska naturalnego, promocja produktów regionalnych i lokalnych, propagowanie zdrowego modelu żywienia, aktywizacja społeczno-kulturalna ludności, promowanie dziedzictwa kulturowego.

Wstęp

Rozwój lokalny określić można jako zharmonizowane i systematyczne działanie społeczności lokalnej, władzy lokalnej oraz pozostałych podmiotów funkcjonujących w gminie, zmierzające do kreowania nowych i poprawy istniejących walorów użytkowych gminy, tworzenia korzystnych warunków dla lokalnej gospodarki oraz zapewnienia ładu przestrzennego i ekologicznego [Brol 1998]. Proces rozwoju lokalnego przyczynia się do kreowania nowych wartości, co przedstawiono na rysunku 1.

Rysunek 1. Tworzenie nowych wartości w procesie rozwoju lokalnego
Figure 1. Creation of the new values in the local development process
Źródło/Source: Brol 1998

Wartościami tymi są nowe firmy i miejsca pracy, nowe dobra i usługi zaspokajające popyt lokalny i ponadlokalny, atrakcyjne lokalizacje (twarde czynniki lokalizacyjne – nieruchomości i urządzenia infrastrukturalne), wysokiej jakości środowisko przyrodnicze oraz miękkie czynniki niematerialne (wiedza, kwalifikacje, innowacyjność, przedsiębiorczość i umiejętności społeczności lokalnej) [Brol 1998, za: Klasik 1996].

Szczególną rolę w procesach rozwoju, wzrostu gospodarczego oraz utrzymania i powiększania przewagi konkurencyjnej przypisuje się jest obecnie czynnikiem miękkim. Akcentuje się tu znaczenie wiedzy, kapitału ludzkiego i społecznego, informacji, przedsiębiorczości, innowacyjności, elastyczności i strategii budowy konkurencyjności, inwestycji w naukę i badania [Bossak 2008, Fiedor 2007, Frejtag-Mika 2006]. Kołodziejczyk [2002] wskazywał w tym aspekcie na jakość czynnika ludzkiego – kwalifikacje zawodowe, umiejętności, doświadczenie, otwartość, kreatywność, witalność, siłę i wigor jako pochodne poziomu wykształcenia, czyli inwestowania w siebie. O jakości czynnika ludzkiego decydują dwie podstawowe sprawy – oprócz nabytych i wrodzonych cech człowieka jako podmiotu aktywnego, jego wiedzy, motywacji i zaradności, również instytucje wspierające wykształcenie kreatywnego środowiska pobudzającego aktywność ludzką. Prusek stwierdził, że rozwój regionalny zależy od przedsiębiorczości i innowacyjności społeczności regionu, w tym liderów regionalnych oraz od jakości sterowania nim przez podmioty polityki regionalnej, co odnosi się również do poziomu lokalnego i władz lokalnych [Prusek 1995, Zakrzewska-Półtorak 2010]. Według Kołodko [Zakrzewska-Półtorak 2010, za: Kołodko 2003] w odniesieniu do polskiej gospodarki regionalnej i lokalnej duże znaczenie ma nadrobienie opóźnień w stosunku do Europy Zachodniej, co możliwe jest w przypadku osiągnięcia szybkiego, trwałego i endogenicznego wzrostu gospodarczego. Zależy on od jakości kapitału ludzkiego, zasobów kapitału finansowego i rzeczowego, dojrzałości instytucji, rozmiarów rynku, jakości polityki gospodarczej oraz położenia geopolitycznego [Kołodko 2003], stanowiących w większości wewnętrzne uwarunkowania rozwoju regionalnego i lokalnego.

Rozróżnia się uwarunkowania wewnętrzne tradycyjne, powiązane z klasycznymi czynnikami produkcji, ujmowanymi ilościowo (ziemia, zasoby naturalne, praca, kapitał) i nowoczesne – dotyczące podnoszenia jakości posiadanych zasobów, tj. rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego, wspomaganego przez odpowiednie więzi społeczne, kulturę, relacje w społeczności lokalnej, sposoby interwencji władz publicznych i instytucji lokalnych [Pietrzyk 2005, Zakrzewska-Półtorak 2010]. Według Domańskiego jakość kapitału ludzkiego zależy m.in. od funkcjonowania systemu edukacji oraz poziomu i przebiegu rozwoju gospodarczego. Z kolei rozwój kapitału społecznego powinien być wspierany przez politykę rozwoju oraz instytucje społeczne [Domański 2000, Zakrzewska-Półtorak 2010]. Zagadnienia te w odniesieniu do regionu Dolnego Śląska krytycznie ujęto w *Strategii rozwoju obszarów wiejskich województwa dolnośląskiego* (Uchwała Nr XXXV/583/2001), w której stwierdzono, że „stopień opóźnienia cywilizacyjnego obszarów wiejskich przy braku skutecznej polityki rolnej państwa i regionów poczyniły widoczny zastój, a w niektórych obszarach wręcz zacofanie, co wiąże się między innymi z brakiem perspektyw na przyszłość i przeświadczeniem ciągłej, czasami beznadziejnej walki o przetrwanie”. W dokumencie tym podkreślono znaczenie rozwoju różnorodnych form ustawicznego i praktycznego kształcenia [Kalinowski 2009]. W świetle powyższych rozważań szczególnego znaczenia nabiera instytucja doradztwa rolniczego jako źródło rozwoju lokalnego.

Celem badań była próba odpowiedzi na pytanie o znaczenie publicznego doradztwa rolniczego w procesach rozwoju lokalnego. Zagadnienia te omówiono na przykładzie Dolnośląskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego (DODR) we Wrocławiu.

Material i metodyka badań

Rejon badań objął województwo dolnośląskie, w którym przeanalizowano działalność DODR we Wrocławiu i oferowany produkt doradczy. W zbieraniu materiału źródłowego skorzystano ze sprawozdań DODR za lata 2003, 2009 i 2012. Ponadto, wykorzystano dane dotyczące oceny przez rolników funkcjonowania DODR. Uzyskano je w ramach projektu badawczego pt. *Znacze-*

nie służb doradczych w przemianach gospodarstw rolnych po roku 2004 realizowanego w latach 2008-2011 w Instytucie Nauk Ekonomicznych i Społecznych Uniwersytetu Przyrodniczego (UP) we Wrocławiu. Narzędziem badawczym był kwestionariusz wywiadu z 200 rolnikami z terenu Dolnego Śląska. Ich dobór nastąpił w sposób celowy. Podstawowym kryterium doboru rolników do badań było korzystanie przez nich z usług doradczych i wyrażenie zgody na udział w badaniu. Ich gospodarstwa miały areal powyżej 1 ha użytków rolnych i były równomiernie rozlokowane na obszarze województwa. Opracowując materiał badawczy posłużono się metodą opisową oraz analizą porównawczą poziomą i pionową [Kopeć 1983, Stachak, Woźniak 1981].

Wyniki badań

Kształt organizacyjny i zadania publicznego doradztwa rolniczego określa od 2005 r. ustawa o jednostkach doradztwa rolniczego z dnia 22 października 2004 r. (Dz.U. nr 251, poz. 2507). Nakładą ona na WODR, oprócz typowych zadań doradczych (z zakresu technologii, ekonomiki i organizacji produkcji rolniczej) również obowiązki o szerszym charakterze, które mają aktywizować ogół mieszkańców obszarów wiejskich, wyzwać ich przedsiębiorczość oraz innowacyjność, umożliwiać zdobywanie nowych umiejętności i powiększanie wiedzy, wpływając na zwiększanie zasobów kapitału ludzkiego i społecznego na wsi, służąc utrzymaniu i poprawie ładu przestrzennego i ekologicznego. Są to następujące zadania:

- prowadzenie szkoleń (nt. przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, unowocześniania wiejskiego gospodarstwa domowego, ubiegania się o przyznanie pomocy finansowej ze środków unijnych lub innych zagranicznych albo krajowych, rolnictwa ekologicznego, promocji produktów lokalnych i regionalnych),
- działalność w zakresie podnoszenia kwalifikacji zawodowych rolników i innych mieszkańców terenów wiejskich,
- udzielanie pomocy rolnikom i innym mieszkańcom obszarów wiejskich w zakresie sporządzania dokumentacji niezbędnej do uzyskania środków pochodzących z funduszy UE lub innych zagranicznych albo krajowych,
- upowszechnianie metod produkcji rolniczej i stylu życia przyjaznego dla środowiska,
- podejmowanie działań na rzecz zachowania dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi, ekologicznego i funkcjonalnego urządzania gospodarstw,
- upowszechnianie rozwoju agroturystyki i turystyki wiejskiej oraz prowadzenie promocji wsi jako atrakcyjnego miejsca wypoczynku,
- współdziałanie w realizacji zadań wynikających z programów rolnośrodowiskowych.

Dodatkowo art. 5 pkt. 2 ustawy wskazuje na podmioty, instytucje i organizacje¹, z którymi jednostki doradztwa rolniczego powinny współpracować przy realizacji zadań doradczych. Służą to kreowaniu sieci wzajemnych powiązań i znacznie wzmacnia możliwości doradztwa rolniczego w identyfikacji potrzeb mieszkańców obszarów wiejskich, wspiera budowę kapitału społecznego i osiąganie celów rozwojowych na szczeblu lokalnym.

Na obszarze Dolnego Śląska publiczne doradztwo rolnicze reprezentuje DODR we Wrocławiu. Realizują zadania doradcze na poziomie powiatów, dzięki pracy 199 doradców terenowych zatrudnionych w 26 powiatowych zespołach doradców oraz na poziomie województwa (centrum z działalnością 39 specjalistów zakładowych). Zasięg oddziaływania DODR obejmuje 169 gmin, co oznacza, że na 1 doradcę przypada mniej niż jedna gmina. Praca doradców rolniczych DODR we Wrocławiu ma charakter profesjonalnych usług. Wynika to z wysokich kwalifikacji związanych z tym, że 90% specjalistów zakładowych i 3/4 doradców terenowych ma wyższe wykształcenie

¹ Agencje rządowe (ARiMR, ARR, ANR), KRUS, ZUS, banki (w szczególności spółdzielcze, banki zrzeszające banki spółdzielcze oraz izba gospodarcza zrzeszająca banki spółdzielcze), izby rolnicze, regionalne zarządy gospodarki wodnej, placówki oświatowe, lokalne i regionalne organizacje wspierania przedsiębiorczości, szkoły w tym uczelnie wyższe, jednostki badawczo-rozwojowe i placówki naukowe PAN, organy administracji rządowej i jednostki samorządu terytorialnego, związki zawodowe i społeczno-zawodowe organizacje rolników, zagraniczne instytucje doradztwa rolniczego i zagraniczne instytucje wspomagające rozwój gospodarstw rolnych i obszarów wiejskich, środki masowego przekazu [Ustawa z 22 października 2004 r. o jednostkach doradztwa rolniczego].

oraz długi staż pracy doradczej, który wynosi 13,3 lat u specjalistów i 11,9 lat doradców terenowych. Mają oni duże doświadczenie w realizacji zadań doradczych i dobre rozeznanie lokalnych potrzeb i problemów klientów.

Zawartość produktu doradczego oferowanego przez DODR we Wrocławiu przed wejściem Polski do UE warunkowały przemiany społeczno-gospodarcze okresu transformacji oraz w coraz większym zakresie procesy integracji z UE, liberalizacja rynku, pojawienie się konkurencyjnych produktów rolnych z importu, zawieszenie działalności bądź reorganizacja podmiotów dotychczas działających w rolnictwie i jego otoczeniu. Potwierdza to analiza zadań doradczych zrealizowanych w 2003 r. metodami grupowymi (szkolenia, seminaria). Przy przeważającym wtedy, 80-proc. udziale tematów związanych z integracją z UE (dotyczących m.in.: wspólnej polityki rolnej (WPR), funduszu SAPARD, polityki rolnośrodowiskowej, rynków rolnych w UE itp.), jedynie ok. 6% zagadnień (ekologia i ochrona środowiska, zespołowe formy działalności, mała przedsiębiorczość na wsi, wiejskie gospodarstwo domowe i tematy pozostałe) bezpośrednio dotyczyło szerszej problematyki łączącej się z kwestiami rozwoju lokalnego.

Obecność Polski w UE stopniowo powiększyła wymiar pracy doradców rolniczych o wspieranie klientów doradztwa w pozyskiwaniu dostępnych funduszy unijnych oraz o zadania związane z koniecznością szerszego wdrażania zagadnień dotyczących wielofunkcyjnego i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, ekologii i ochrony środowiska, poprawy jakości życia na wsi oraz

Tabela 1. Struktura realizowanych tematów i szkoleń w DODR we Wrocławiu

Table 1. Structure of realised subjects and training courses in LSCAE in Wrocław

Tematyka doradztwa grupowego/ <i>Theme of group advisory services</i>	Struktura realizowanych tematów/ <i>Structure of realised subjects [%]</i>		
	2003	2009	2012
Produkcja roślinna/ <i>Plant production</i>	7,5	12,7	29,8
Produkcja zwierzęca/ <i>Animals production</i>	2,0	4,6	9,9
Ekonomika i organizacja gospodarstw/ <i>Farm economics and organisation</i>	4,6	5,7	4,9
Ekologia i ochrona środowiska/ <i>Ecology and environmental protection</i>	1,6	4,3	2,4
Grupy producenckie/ <i>Production groups</i>	0,2	1,1	0,9
Mała przedsiębiorczość na wsi/ <i>Small-scale entrepreneurship in rural areas</i>	1,2	4,4	7,4
Integracja z UE/ <i>Integration to EU</i>	80,0	x	x
Instrumenty i normy WPR (fundusze unijne, dopłaty bezpośrednie, ONW, programy rolnośrodowiskowe i Natura 2000, PROW 2007-2013, dobra praktyka rolnicza, cross compliance, normy produkcji rolnej)/ <i>Instruments and norms of the CAP (EU funds, direct payments, LFA, agri-environment schemes and Natura 2000, the RDP 2007-2013, good agricultural practices, cross-compliance, standards of agricultural production)</i>	x	52,7	30,3
Wiejskie gospodarstwo domowe (sprawy socjalnobytowe)/ <i>Rural household (social and existence matters)</i>	1,0	7,4	2,6
Pozostałe zagadnienia/ <i>Other issues</i>	1,9	7,1	11,8
Razem/ <i>Total</i>	100,0	100,0	100,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdań z realizacji programu działalności doradczej DODR we Wrocławiu za 2003, 2009 i 2012 r.

Source: own study based on reports on realisation of the Programme of Advisory Activity of LSCAE in Wrocław in the years 2003, 2009, 2012.

pozostałych zakresów dotyczących rozwoju lokalnego. Porównując w poniższym zestawieniu strukturę tematów szkoleń i seminariów zrealizowanych w DODR we Wrocławiu w latach 2009 i 2012 w stosunku do 2003 r., można stwierdzić, że nastąpił wyraźny wzrost w ofercie doradczej udziału zadań odnoszących się do problematyki rozwoju lokalnego.

Były to grupy tematów: ekologia i ochrona środowiska, grupy producenckie, mała przedsiębiorczość na wsi (w tym rozwój agroturystyki, agro-ekoturystyki i turystyki wiejskiej, promocja wsi dolnośląskiej jako miejsca wypoczynku), a także tematy związane z WPR, wiejskimi gospodarstwami domowymi oraz inne zagadnienia (promocja produktów regionalnych i lokalnych oraz propagowanie zdrowego modelu żywienia, aktywizacja społeczno-kulturalna mieszkańców wsi oraz zachowanie i promowanie dziedzictwa kulturowego, współpraca z partnerami krajowymi i zagranicznymi w zakresie działalności doradczej i szkoleniowej, promocja DODR). Świadczy to o aktywnym uczestnictwie i ważnym wkładzie publicznego doradztwa rolniczego w szeroko pojętym rozwoju obszarów wiejskich. Potwierdzeniem tego był wysoki stopień społecznej akceptacji działań publicznego doradztwa rolniczego, wyrażony wysoką oceną wystawioną doradcom rolniczym przez współpracujących z nimi rolników. Na podstawie wywiadów z 200 rolnikami i ich rodzinami działalność doradców DODR została oceniona na 4,3 pkt (w skali od 1 do 5, gdzie 1 oznacza bardzo źle, a 5 bardzo dobrze). Kolejne noty uzyskały: lecznice weterynaryjne – 4,0 pkt, centrale nasienne – 3,9 pkt, banki – 3,8 pkt, urzędy gmin – 3,7 pkt, agencje rządowe – 3,7 pkt, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Roślin i Nasiennictwa we Wrocławiu – 3,6 pkt.

Podsumowanie

Analiza działalności DODR we Wrocławiu wykazała, że publiczne doradztwo rolnicze oprócz zaangażowania w rozwój rolnictwa (doradztwo technologiczne, ekonomiczno-organizacyjne) jest zarazem aktywnym kreatorem działań na rzecz rozwoju lokalnego. Świadczy o tym znaczący udział w ofercie doradczej zadań mobilizujących mieszkańców obszarów wiejskich w takich zakresach, jak: przedsiębiorczość, innowacyjność, nabywanie nowych umiejętności, powiększanie zasobów kapitału ludzkiego i społecznego, utrzymywanie oraz poprawa ładu przestrzennego i ekologicznego, promocja produktów regionalnych i lokalnych, propagowanie zdrowego modelu żywienia, działalność społeczno-kulturalna, zachowanie i promowanie dziedzictwa kulturowego. Realizacja tak szerokiego programu działań doradczych była możliwa dzięki wysokim kwalifikacjom i doświadczeniu kadry doradczej, której profesjonalizm potwierdziła bardzo dobra ocena przyznana doradcom rolniczym przez współpracujących z nią rolników. Do atrybutów instytucji doradztwa rolniczego należy zaliczyć długoletnią obecność i dostępność zarówno w centrum wojewódzkim, jak i w terenie (powiaty, gminy) zespołów doradców umożliwiającą bezpośredni kontakt z lokalnymi społecznościami oraz dobre rozeznanie lokalnych problemów i potrzeb. Dodatkowo rolę tę wzmacnia ustawowe określenie statusu ośrodków doradztwa rolniczego, spektrum ich działań oraz wskazanie podmiotów szczebla lokalnego i ponadlokalnego, z którymi jednostki doradztwa winny współpracować przy realizacji swoich zadań.

Literatura

- Bossak J.W. 2008: *Instytucje, rynki i konkurencja we współczesnym świecie*, SGH, Warszawa.
- Brol R. 1998: *Zarządzanie rozwojem lokalnym – definicje, cele, zasady i procedury*, [W:] Brol R. (red.), *Zarządzanie rozwojem lokalnym – Studium przypadków*, Wyd. AE, Wrocław.
- Domański R. 2000: *Miasto innowacyjne*, Studia, t. CIX, PWN, Warszawa.
- Fiedor B. 2007: *Polski wzrost gospodarczy w kontekście współczesnych kontrowersji wokół teorii i polityki wzrostu*, [W:] M. Klamut (red.), *Polityka ekonomiczna. Współczesne wyzwania*, PWN, Warszawa.
- Frejtag-Mika E. 2006: *Teoria i praktyka ekonomii a konkurencyjność gospodarowania*, Difin, Warszawa.
- Kalinowski J. 2009: *Oddziaływania doradcze w indywidualnych gospodarstwach rolnych korzystających z kredytów inwestycyjnych*, Zesz. Nauk. UP we Wrocławiu, nr 570.
- Kołodziejczyk D. 2002: *Uwarunkowania społeczno-gospodarcze lokalnego rozwoju gospodarczego*, *Studia i monografie*, z. 113, IERiGŻ-PIB, Warszawa.

- Kopec B. 1983: *Metodyka badań ekonomicznych w gospodarstwach rolnych*, AR, Wrocław.
- Klasik A. 1996: *Lokalny rozwój gospodarczy i jego badania*, [W:] R. Brol (red.), *Gospodarka lokalna w teorii i praktyce*, Prace naukowe AE we Wrocławiu, nr 734.
- Kołodko G.W. 2003: *Globalizacja a odrabianie zaległości rozwojowych*, [W:] G.W. Kołodko (red.), *Globalizacja. Marginalizacja. Rozwój*, Wyd. Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. Leona Koźmińskiego, Warszawa.
- Krzyżanowska K., Sałata R. 2010: *Rola doradztwa w rozwoju gospodarstw rolniczych*, Rocz. Nauk. SERiA, t. XII, z. 2, s. 154-159.
- Pietrzyk I. 2005: *Paradygmat rozwoju terytorialnego*, [W:] W. Kosiedowski (red.), *Gospodarka i polityka regionalna okresu transformacji*, Wyd. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
- Prusek A. 1995: *Strategia rozwoju regionów w warunkach gospodarki rynkowej*, AE, Wyd. i Drukarnia „Secesja”, Kraków.
- Stachak S., Woźniak Z. 1981: *Elementy metodologii nauk agroekonomicznych*, AR, Szczecin.
- Uchwała Nr XXXV/583/2001 Sejmiku Województwa Dolnośląskiego z dnia 25 maja 2001 roku w sprawie Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Dolnośląskiego.
- Ustawa z dnia 22 października 2004 roku o jednostkach doradztwa rolniczego, Dz.U. nr 251 z dnia 25 listopada 2004 roku, poz. 2507.
- Zakrzewska-Póltorak A. 2010: *Współczesne uwarunkowania rozwoju gospodarki regionalnej i lokalnej w Polsce*, [W:] R. Brol (red.), *Gospodarka lokalna w teorii i w praktyce*, Prace naukowe UE we Wrocławiu nr 109, s. 11-19.

Summary

The aim of the study was to determine the importance of a public advisory in local development processes. The source of research material were reports on the activities of the Lower Silesian Agricultural Advisory Centre in Wrocław and the results of interviews with farmers for evaluation of agricultural advisers. Studies have shown that public agricultural extension is an active agent of measures for local development. These activities include the following advisory tasks: development of entrepreneurship and innovation of rural residents, expand resources, human and social capital, improving the environment, the promotion of regional and local authorities, promotion of healthy nutrition model, activation of the socio-cultural population, promotion of cultural heritage.

Adres do korespondencji
dr inż. Julian Kalinowski, dr inż. Mirosław Struś
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu
Instytut Nauk Ekonomicznych i Społecznych
pl. Grunwaldzki 24a, 50-363 Wrocław
tel. (71) 320 18 40, 320 17 94
e-mail: julian.kalinowski@up.wroc.pl, miroslaw.strus@up.wroc.pl